

Issittumi inoqajuitsoq |

Kalaallit Nunaata avannaa

Timmisartooq qangattarpoq, qulaavalerparpullu nuna sermimit qalligaanngitsoq, assilissatut katitikkatut isikkulik, sermersuaq kangerlummut tungutsorissumut tarrarsortoq. Eqqarsaatit erfalapput, timmisartooq avannamut aallarpoq, siunnerfigalugu Kalaallit Nunaata sermeqanngitsortaata avannarlarsaa – Peary Land. Kujataani naggorissuunera qaangiuppoq, nunalu ersarinnerusutut naakitsaannerusutullu ippoq. Qaqqat sivingarngi seqernup qinngornerisa kajortuutippaat, nunallu neriorneqarnera ima sakkortutigaaq, naasut ataasiakkaaginnaat maani naasinnaallutik. Nunap manissortaa aamma nasoqarpassinngilaq – anorip nillertup aput tingittarppaa, naasullu ikittuinnaat pinngortitap nukiinut akiuussinnaapput. Aasakkut Danmarkimi upernaap kiassusaatut kiassinnaasarpoq, nunali amerlasuutit panertuusarpoq, ilaatigullu taratsumit qalippersimanerit takussaasarput, aasakkut qulaaniit nakkartut aalannguuttumit annikinnerusarmata. Sulili uumasooqarpoq. Uumaffiguminaakkaluaqisuni uumassusillit tapiorannartut, pupiit, issuatsiaat, naasut uumasuaqqallu qanoq ilillutik uumaannarnissartik qulakkeersimavaat, tamatumalu saniatigut uumaasusilippassuaqarfeqarpoq, soorlu kujasinnerusuni tamakku takussaasartut.

Inuit siulliit

Sermersuaqarnerata kingulliup nalaani Kalaallit Nunaata annersaa sermimit qalligaavoq, sermillu tunuariartulernerani nuna nuiasoq naasoqarani, uumasooqaranilu nunami qeriuannartoqanngilaq. Timmissat naasullu siulliullutik takkupput, taava miluumasut annerit inuillu tullinnguullutik. Ukiut 4000-it matuma siorna inuit Kalaallit Nunaata avannaanut takkupput. Canadamiit arlaleriarlutik taamatut nunasisarsimapput. Inuit siulliit Independence I-mik taaneqartartut, ujaraannarnik sakkullit Kalaallit Nunaata kitaamiut siulliit (Saqqaq-folket) eqqarlerisimassagaat ilimanarpoq. Inuiaat taakku angallarissuugamik najukkaminni uumasooqarluartarnera ukiuni untritilikkaani iluaqutigisimavaat. Nunasisut allat kingusinnerusukkut takuttarput. Ukiut 1200 aamma 1400 akornanni Thue-folket nunamut apuupput. Kingusinnerusukkut europamiut ilisimasassarsiorlutik angalasut takkuttalerlutik.

Quppernerit siuliini: Jørgen Brønlund Fjord avannamut isigaluni. Nuna meqqitsoorpassippoq sermimillu, apummit imermillu ilusilersugaasutut isikkoqarluni. Assersuutigalugu pingorsuit ("iskile-polygoner") qerisaqattaarlunilu aattaqataarneranit pinngortartut, kuuit nunamik qarajaasimasut, kiisalu qaamanerusut taratsut tiggusimasut nunap qaavaniittut erseqqillutik takussaapput.

Juli | Jørgen Brønlund Fjord

Kalaallit Nunaata avannaani najugaqarsimasut siulliit qimataat. Suli ullumikkut tamanut saqqumipput, ilaatigut tupeqarfiusimasut ujaqqanillu sakkuliat. Aajuna "Vandfaldsnæs" minnerpaamik marloriarluni maannga Inuit Canadamiit nunasisimanerannut takussutissallit. Tamaani umimmaat puisillu saarngi nassaarineqarsimapput inuussutigineqarsimassallutillu. Umimmaat saarngnik misissuinikkut taamani Nunatta inoqaleqqaarnerata ilaasa qanga pisimanerat aalajangiunneqarsimavoq.

Nunasisut “kingulliit”

Nunasisarsimasut siulliit sunniuteqarsimanerannut takusutissaqarnerata, nunasisut “kingulliit” tassaasut ilisimatusariartorlutik nunasisut, takkutsippaat. Assersuutigalugu danskiusoq Eigil Knuth, ukiuni qulikkaani arlalinni, itsarsuarli pisimasunik misikkarisutsini atorlugu, nunatta avannaarsuani misissuisarsimasoq. Eigil Knuth-ip stationi Brønlundhus aallaavigalugu misissuinini ingerlappai. Stationi taanna 1948-imi Dansk Peary Land Ekspeditionimit sanatinneqarpoq, taamanimiillu ilisimatusaataasartut assigiinngisitaartut arlallit akimorlugit ingerlanneqartarsimallutik. 2014-imi stationi ammarneqaqqippoq, tamatumuuna ilaatigut naasut uumassutigisinnaasaat, qeriuannartullu qanoq patajaatsiginera sammineqartunut nutaanut ilaallutik. Sumiiffik tamanna sammineqartorlu tamarmik massakorpiaq pingaaruteqarluinnarput, tassami silap pissussaata qanoqiliumaarneranik siulittuinerit takutippaat, silap pissussaata allanngorneri ukiuni tullerni qulikkaani, maani Kalaallit Nunaata avannaani malunniunnerpaajussasut. Taamaammat nunami misissuineri ilaatigut qillerilluni qeriuannartumik misissugassamik tigooqqaasoqartarpoq, nunamut kiassutsimut uuttortaatinik ikkussuisoqartarpoq kiisalu silamik misissuivimmik nappaasoqartarluni.

Quppernerup illuatungaani: Brønlundhus Kalaallit Nunaata avannaani ilisimatusarfittut 1947-48-mi sananeqarpoq. Kuunnguup sinaaniippoq, qaqqallu ujaraasut sillisissat aamma kalkitalit 700-800 meterisut portutigisut avatangiiseralugit. Jørgen Brønlund Fjord kangerluuvoq 25 km-it missaannik takissusilik, ilimanarpoq ukiut 8000-it missaannaanni sermeqarsimassanngitsoq, taamaalillunilu qangarnitsanik nutaajunerusunillu qaqqaqarluni. Jørgen Brønlund (1877-1907) kalaaliuvoq ilinniartitsisoq issittumilu ilisimasassarsiortartoq. Danmarks-ekspeditionimi (1906-1908) peqataavoq, aqqaanili ajunaarluni.

Brønlundhusip eqqaani siusinnerusukkut ilisimatusarluni angalasarnernit sinnerussimasut. Sinnerit taamatut toqqortorneqartarnerat naliginnaasupilussuuvoq, tassami tamakku qerillutillu panertarput, issimit anorimillu panertumit.

Juli | Brønlundhus

Juli | Brønlundhus

Juli | Kap Harald Moltke

Kap Harald Moltkemi silasiorfitoqaq (asseq qulaaniittoq), Jørgen Brønlund Fjordip paavata eqqaani, kiassuseq, anori silallu naqitsinera ukiut 30-it sinerlugit uuttortarneqartarsimavoq. Paasissutissat tamakku qaqutigootumik ukiumiit ukiumut allangorarnernik takussutissiipput, aamma kiassiakkiartulerneranik takutitsipput. Ukiumi januarimiit martsimut agguaqatigiissillugu -30 oC missaannik issittarpoq aasakkullu 5 oC inulaarlugu kiattarluni. Piffissami 1973-imiit 2002-mut kiassusaa aqqaqatigiissillugu 1,3 oC-nik qaffasimavoq. Brønlundhusimi atortut nutaat 2014-imi atulersut atorlugit (asseq saamiatungaaniittoq), nakkutilliineq nanginneqarsinnaanngorpoq.

Inoqajuitsoq issittoq

Nunat nillertut naasoqanngitsullu Peary Landip timaani takussaanerupput. Maani sialuk nakkartartoq annikingaarmat nuna qulloortitertarpoq. Panertitsilluni qerititerineq nerisassialerinermi ilisima-neqarpoq, maanilu tamanna periarfissaqarluarpoq. Takussutissat ilagaat nunap qaavata eqittarnera sikaatut isikkunilluni imaluunniit saattunngortiterluni. Saattut qaqortut tarajornitsut takussaasupilussuupput. Pissutsit tamakku inoqajuitsuni kiattumiittumi aamma takussaapput.

Aputitut sialuttullu nakkartartoq uuttoruminaappoq, annertunersaami aputaasarpoq, persinnguussinnarluni naggataagut apusinnguuttartoq. Taamaalilluni imeq nakkartoq assigiinngisitaartorujusuarfik nunamut agguartarpoq, aamma uuttortaatioqqat paasisutissanik eqqortunik takussutissiinnaanngillat. Naatsorsuutigineqarpoq tamaani Kalaallit Nunaata avannaarpiaani ukiumut 150 mm-it inorlugit apilluniluunniit siallersartoq. Inoqajuitsutut oqaatigineqarsinnaavoq, tassami imeq nakkartoq, silaannannguussinnaasumit annikinneerarsuavoq. Taamaalilluni erngup annikinnera pis-sutigalugu taratsut nunap qaavani tiggussinnaalersarput. Tamatuma aamma kinguneraa, uumas-sutaasinaasut nunamiit kuugunneqarneq ajormata, tammaalillutillu naasut tamaani tarajulimmi uumasinnaasut sorlaasa iluaqutigisinnaallugit. Tamakku Kalaallit Nunaata kujataani pissutsinut assi-gunnigilluinnarput, tamaanimi aput sialullu nakkartoq imermit silaannannguttartumit annertunerum-mat, uumasutaasinnaasullu kuugunneqarnerusarlutik.

Juli | Kap Harald Molkte

Panertarnerata qerilersarneratalu nunap qaava ilaatigut immikkuullarissumik isikkoqalersittarpaa. Nunap qaava sig-gilasungami pisuffigalugu seqquluppalluttarpoq. Taratsut tiggunnikut arlalitsigut takussaapput, tamakku piffissami sivirusumi pinngoriartortarput, aputip sialuullu annikitsup taratsumik akui annertusiartortillugit.

Qaarsoq manngertoq pinngorpoq

Anori mangiaasarpog sioqqanik serminillu nassataqartarami. Sermimerngit manngertorujussuanngortarput, pingaartumik 25 oC-mit issinnerungaangat, tamannalu pissutigalugu qaarsoq manngeraluar-torluunniit ukiut ingerlaneranni mangiarneqarlunilu maninnerulersarluni. Anori ataasiinnaanerusumik sammiveqaraangat qaarsut ujaqqallu killigissunngorlutik anorimit silineqartarput. Sumiifinni anor-lerajuttuni anori silisiinnarani aamma nunap qaarsui ilusilersortarpai. Minnerungitsumik ujaqqat aqinnerit, soorlu sioqqanit tiggusimasunit pinngorsimasut, anorip mangiaaneratigut tupinnarluin-nartunik iluseqalersinnaasarput anorip piliaanik manissunik qaaqarlutik killigissuullutillu (ventifacts). Ujaqqat sioqqanit tiggusimasunit pinngortitat qaarsunnguussimasut, sumiifinni arlalinni sanaartor-nermi atorneqartarput. Maanili issittumi naasoqarpiannngitsumi, tiggusimavallaanngitsut nungujar-toqqaartarput, nunaminertallu sinneri tupinnaannartunik iluseqalersinnaasarlutik.

Quppernerup illuatungaani ataanilu: Jørgen Brønlund Fjordimi ujaqqat anorimit ilusilersugaasimasut takussaapput.

Uumaffiusinnaasup killingani

Manna uumaffiusinnaanngingajappoq. Umimmaap toquffissatut toqqarsimasaa nunataasanngor-
tarpoq naaffiusinnaasoq. Takkuttoq siulleq niyuugaasimasinnaavoq, terianniaq imaluunniit nanoq.
Naajat sinnikusiorput. Timaata sinnera arriitsumik arrioriartorpoq, ukiorpassuillu ingerlaneranni uu-
massutaasinnaasuminernik tunioraarusaarluni. Tamanna allat uumasinnaanerannik kinguneqarpoq,
soorlu ivikkat, silut eqqaanni naasartut. Sorlanitsitertarput nuna avatangiisiniit imermik uninngaf-
fiusinnaanerulaartunngorlugu. Naasoqarnerata sullerngit timmissallu naammattoorneqarsinnaann-
gortippai. Taamaalilluni nunaminertaq assigiinngisitaartunit uumaffiusinnaasoq pinngorpoq. Tamatu-
ma takutippaa uumaniarnerup maani imermik uumassutaasinnaasunillu allanik amigateqarfiusumi
qanoq ajornartiginersoq. Aamma takusinnaavarput naasut uumasullu avatangiisit allanngorneran-
nut qanoq sukkatigisumik naleqqussarsinnaanersut. Sumiiffippassuarni uumasup toqungasup timaa
pisariaqartinneqanngilarluunniit. Ujarak angisooq anorimut sakkortuumut oquiffissatut, silaannaallu
isugutannerata torarfigisartagaatut iminnguulluni, naasut uumasinnaalernissaannut naammappoq.

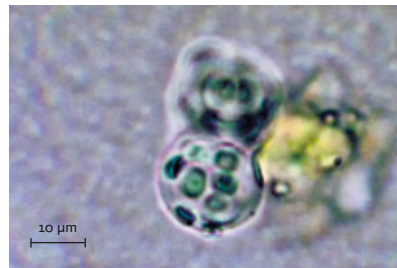
Orpikkap sorlai ujaqqap quppaatigut aqutissarsisimapput.

Ujaqqami uumassusillit takuneqarsinnaapput – uumassusillit ikia-riissitaartut quajaatit, pupiit bakteriallu. Uumassusillit taamaattut taamaallaat qaarsuni aalajangersimasuni nassaassaapput. Ilaatigut qaamarngup qaarsup sananeqaatai pitarsinnaasariaqarpai aamma qaarsup sananeqataasa arrorneranni uumassutaasinaasut pinngorsinnaasariaqarput. Kvælstof qaqutiguinnaq qaarsumit pinngorsinnaasartut ilagaat. Taamaammanuna cyanobakteriat ("blågrønalger"-imik taaneqartartut, naak quajaataangikkaluarlutik) naasoqarfiusumi nassaassaasartut, taakkumi kvælstoffimik silaannarmiit tigooqqaasinnaammata. Imeqartariaqarpoq, ilimannarporli imeq annikittoq putsernerani pinngortartoq naammattartoq. Talerpiatungaani assimi allermi quajaatiiviit sananeqaataat cellit qaarsumi 0,5 cm-ingajannik ititigisumiittut takuneqarsinnaapput.

Ujarak kvartsiusoq qaamasoq mumikkaanni ilaanni iluatsitsinikkut uumassuseqarneq uumassuseqarfiusinnaanngitsumi takuneqarsinnaasarpog. Tassami ujaqqat taamaattut nunamut tunnganerat quajaatinik qorsuusinnaasarpog. Tamannami oqqartaavoq, isugutalaarluni qaamaneqalaarlunilu, taamaallillutillu quajaatit oqquusumiillutik naasinnaallutik. Ingasannerpaamik naleqqussartartut tassaapput issuatsiaat quajaatillu, sanileriillutik naasartut, ujaqqat oqquanni pinnatik ujaqqalli iluini. Tamanna qaarsuni qaamanerusuni takussaanagerarpoq, qaamarngup annikikkaluamik sitseruffigisinnaasaanni, qaarsuni sulluarartuuni silaannaap pulaffigisinnaasaanni. Allisiutsiutikkut qarsoq taamaattoq isigalugu takuneqarsinnaavoq, mineralimerngit qalliusut. Taakku ataanni taartoq millimeteritut issutigisoq issuatsiaajunerusut. Issuatsiaat marloqiusaasutut oqaatigineqarsinnaapput, quajaatit qorsuit uumaqatigigamikkit (symbiose) aammalu cyanobakteriat. Ujaqqami ilorpasinnerusumi pupiit sorsaasaat (svampehyfer) aamma bakteriat takussaanagerupput. Tassa ujaqqami uumassusillit tupinnaannartumik assigiinngisitaartut nassaassaapput, avatangiisit qanoq ittuuneri apeqqutaatinagu uumasinnaasut. Cyanobakteriat immikkut pingaaruteqarput, silaannarmiit kvælstoffimik tigooqqaasinnaagamik. Avatangiisitik namminneq pilersitaraat, taamaallaallu silaannarmik seqinermillu pisariaqartitaqarlutik. Uumassutaasinnaasut pisariaqartinneqartut sinneri annerusumik qaarsuminnagaannersuupput. Taamatut uumassusillit oqaatigineqartarput qaarsup iluani uumasutut (endolitisk) tamatumalu kinguneranik qaarsup qaava aqiliartulersarpoq aserujanerulerluni. Taamatut uumaqatiginneq qanoq siviutigisumik attanneqarsinnaanersoq ilisimaneqanngilaq, taamatullu aamma qaarsup avataani uumassuseqarnermut arlaannik sunniuteqarnersoq ilisimaneqarani. Taamatut uumaffigineqarsinnaasup killerpiaani uumasogarnerata takutippaa, Kalaallit Nunaanni sermersuaqarnerata kingulliup nalaani sumiiffinni ikittunnguani sermimit qalligaasimanngittuni, uumaannartoqarsinnaasimanagera ilimanartoq. Taamatulli uumassuseqartoqarnera Kalaallit Nunaanni uumassusillit assigiinngisitaarnerannut sunniuteqarnersoq ilisimavinneqanngilaq.

Qooqut qorsuusut

Anori mangiaasarpooq sioqqanik serminillu nassataqartarami. Sermimerngit manngertorujussuanngortarput, pingaartumik 25° C-mit issinnerungaangat, tamannalu pissutigalugu qaarsoq manngeraluar-torluunniit ukiut ingerlaneranni mangiarneqarlunilu maninnerulersarluni. Anori ataasiinnaanerusumik sammiveqaraangat qaarsut ujaqqallu killigissunngorlutik anorimit silineqartarput. Sumiifinni anor-lerajuttuni anori silisiinnarani aamma nunap qaarsui ilusilersortarpei. Minnerunngitsumik ujaqqat aqinnerit, soorlu sioqqanit tiggusimasunit pinngorsimasut, anorip mangiaaneratigut tupinnarluin-nartunik iluseqalersinnaasarput anorip piliaanik manissunik qaaqarlutik killigissuullutillu (ventifacts). Ujaqqat sioqqanit tiggusimasunit pinngortitat qaarsunnguussimasut, sumiifinni arlalinni sanaartor-nermi ator-neqartarput. Maanili issittumi naasoqarpiannngitsumi, tiggusimavallaanngitsut nungujar-toqqaartarput, nunaminertallu sinneri tupinnaannartunik iluseqalersinnaasarlutik.

Juli | Brønlundhus

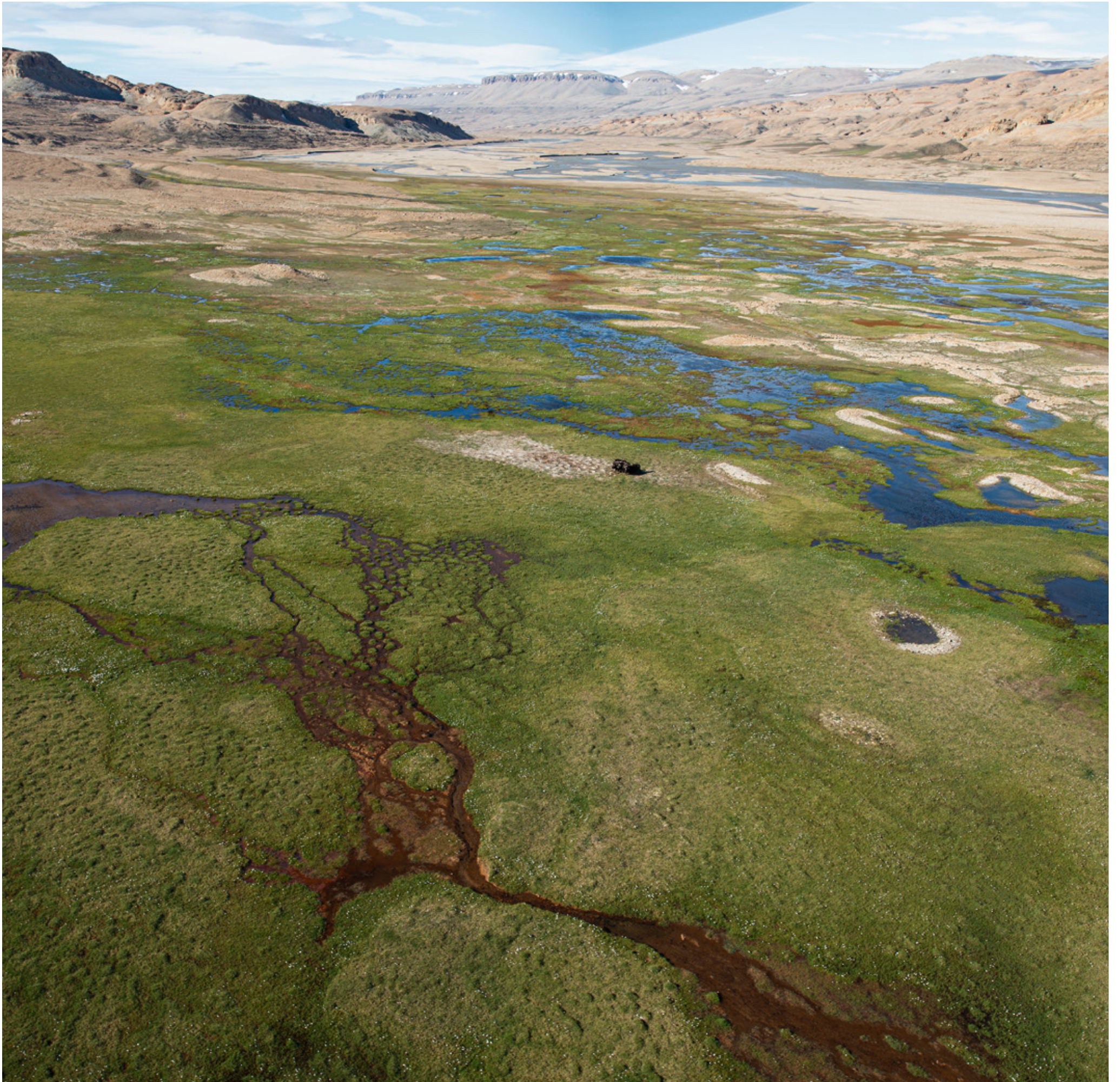

Juli | Brønlundhus

Tatsini qapuk quajaatit aalajangersimasut pilersittarpaat. Anorlerluartillugu assuatungaani katersuuttarput. Qapuk uumassutaasinnaasunik akoqarluartarpoq, tatsimiit quajaatinik bakterianillu arrorsimasunik akoqarluni. Tatsip sinaani nerlerit meqquisa anaasalu sinneri takussaapput.

Imeq aattuninngaanneersoq kuuttunngortarpoq qorlungaatsialersinnaasarluni, pingaartumik qaqqartuuni aputilinni sermilinnilu. Imeq qooqquni katersuuttarpoq, pukkitsunilu masarsunnguuttarluni tasinnguuttarluniluunniit.

Aamma nerlerit akeraqarfionngitsuni naggorissuniikkusuttarput, pingaartumik sapaatit akunnerini pingasuni sulumik meqquisa katannerisa nalaani. Piffissami tassani timmisinnaaneq ajorput, arpalukaarsinnaappulli taamaaliorusuttarlutillu. Tatsilli angisuut sulii pitsaanerutittarpaat, taakkunungami avalassinnaapput teriannianit amaqqunillu ningorlutik. Aamma tamaani tatsit sinaanni naggorissuni ivikkanik ivigaasanillu naasullit, nerisaannut pingaarnersaasut naalluuttarput. Maani avannaarsuani maluginiarneqarsimasut ikittunnguit ilimanarsisippaat, pingaartumik nerlerit siorakitsut ukiuni kingullerni maani amerleriansimasut. Nerlerit amerlalluinnarsinnaasarput allaat nunaminertarujussuit sunnerneqartarlutik, meqqorpasuit piinnaratik aammali nunap nerineqarnera, nerlerillu anarpasui eqqarsaatigalugit. Nerlerit tamaani angalanerat ivikkanillu nerinerat, issumi uumassutissaqarneranut qanoq sunniuteqarnersoq annerusumik allaaserineqarsimanngilaq, nerlerpassuilli issumut uumasutissanik pilersuinerikkut assigiinngisitaartunik naasoqarsinnaalersippaat.

Septemberi | Zackenberg

Qulaani: umimmak angutiviaq kisimiittoq. Ukiakkut nuliulernerup nalaani assuliigassaangitsut. Umimmak savaasap ilaqtaraa, issittumullu naleqqussarlunnarsimalluni. Timaa angisooq, ersittortaali annikitsaq oqortorsuarnik meqqorujus-sualik. Meqquisa qalliit takisuut qiviui qalleqqavaat, taamaalilluni issittumut illersorluarsinnaalersillugu. Aasakkut kiap-pallaalernerani qiviorpassuit nunami nassaassaasarpuk, ilaatigut timmissat ulluliornerminni atortagaat.

Quppernerup siuliani: Peary Land-imi naasoqarfik, umimmaat ornissimavaat.

Kuuit tatsillu sinaanni naasoqarluarpoq tupaallannartumillu pinngortitaq assigiinngisitaaqaluni. Maanngaanniit Qalasersuaq 900 km-isut ungasitsigiinnartoq takorlooruminaappoq. Upernaat tamarluinnaasa qooqqut qor-sooqqissillutik naggorissunngortarput. Maani timmissat kajungerissaannik sulluneqarlualersarpoq. Naasoqartil-lugu allanillu nerisassaqtillugu, miluumasut minnerit annerillu, soorlu umimmaat, ukallit, narlumukaat, terian-niat qaqutigullu amaqqut kajungerilersarput.

Juli | Brønlundhus

Draba naasuvoq assigiinngisitaartorujussuarnik ukiuni ar-
lariinni uumasinnaasunik eqqarlilik. Draba bellii tassaalluni
Brønlundhus-ip eqqaani takussaanerpaajusoq, uani qartu-
neeqqani sungaartunik qaamasunik sikkernilik takuneqar-
sinnaasoq.

Juli | Brønlundhus

Timmissat tamaani manniliorusuttarput, nersutit kiisortut ikittuinnaammata, nerisassaqarlualunilu. Timmissat naloraarusillit maani ippernarpassualimmi nerisassaqarlualarput. Qulaani qajorlak (saarfaarsuk Islandimiu) takussaavoq. Piaraat ullut 20-25-it ingerlanerinnaanni timmisinnaalersarput, namminerlu nerisassarsiortussaallutik. Amerlanertigut angutivissap piarartik kiisortunut naviasaarsinnaajumallugu nakkutigisarpaa (assilisaq talerpiatungaaniittoq) soorlu teriannissanut.

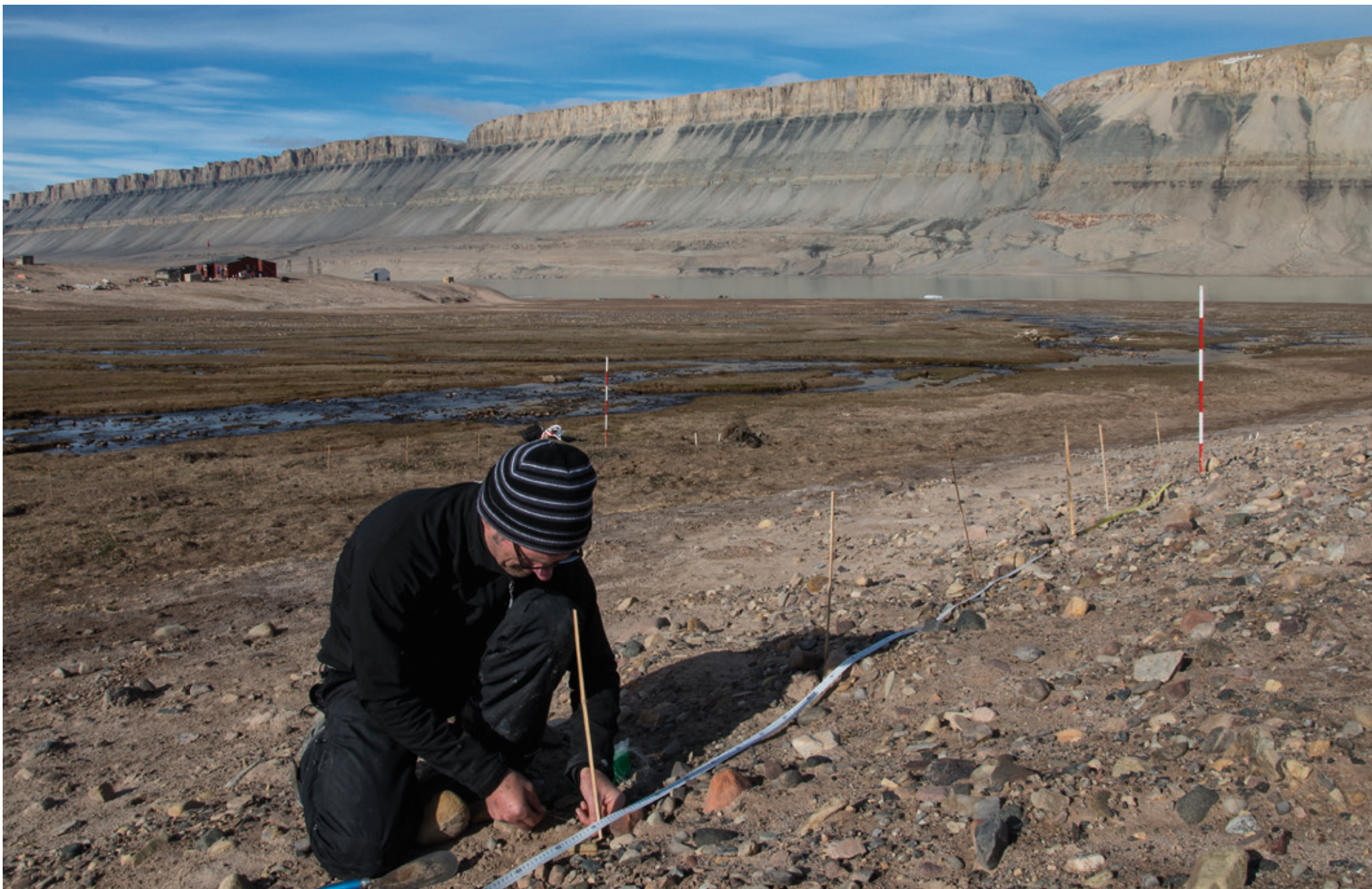
Uumassutissanik ilasilluni misileraaneq

Ilisimatusarnermi apeqqutit soqutiginarluinnartut ilaat tassaavoq, Nunatta avannaarsuani avatangii-sit allanngornerat malunaatilimmik nunamut, naasunut uumasunullu qanoq sukkatigisumik sunniusinnaava? Allatut oqaatigalugu: silap kissakkiartornera malunniutissava?

Kiattuni inoqajuitsut ukiuni arlalinni siallersimanani sialleraangat, naasorpassuit, sullerngit uumasullu iterartarnerat, piffissami sivikitsumi imermik allanillu atorluaaniarlutik, panernersuup aallarteqqinnginnerani. Ukiut arlallit allortarlugit siallertarnera naapertorlugu pinngortitaq oqimaaqatigiisitsisarpog.

Issittumi ukiut nillertut aasallu kiattut piffissami siviisuumi assigiinngittarsimaqaat. Siunissami aasak-kut kiattarnerulissappat, ilimanarpoq qeriuannartup qullersaa aassasoq, erngup uumassutissallu avatangiisinut siaruarnerannik kinguneqartumik. Apeqqutaavorli uumassutissat naasunit iluaquti-gineqarsinnaassanersut? Nunap qaavani umimmaap toqungasup timaa qulaaniit uumassutissanik tunioraasoq, killormoortuanik qeriuannartog aakkiartortoq imermik uumassutissanillu ataaniit tunioraassaaq.

Brønlundhus-ip qanittuani, itissutsini assigiinngitsuni uumassutaasinnaasunik issumut ilasinikkut misileraasoqarnikuuvoq – qeriuannartup qaava tikillugu. Paasisat kingullit paasinarsisippaat issittumi naasut ilaasa ikitsunnguanik takisuunilli sorlallit, uumassutissat qeriuannartup aakkiartornerani saqqummersartut iluaqutigisinnaasaraat, aammali paasineqarpoq imeq qeriuannartup aanneranersog pukkinnerusunullu kuuttartoq, uumassutissanik qeriuannartumiit nassataqartartoq. Tamatumma ilimanarsisippaa naasut ilaatigut, uumassutaasinnaasut qeriuannartup killinganiit kaanngartut iluaqutigisinnaagaat, uumassutissallu qeriuannartumit kaanngartut erngup nassataralugit issumut kuuguttagai, allami naasoqarnerulerneranik kinguneqarsinnaasut.

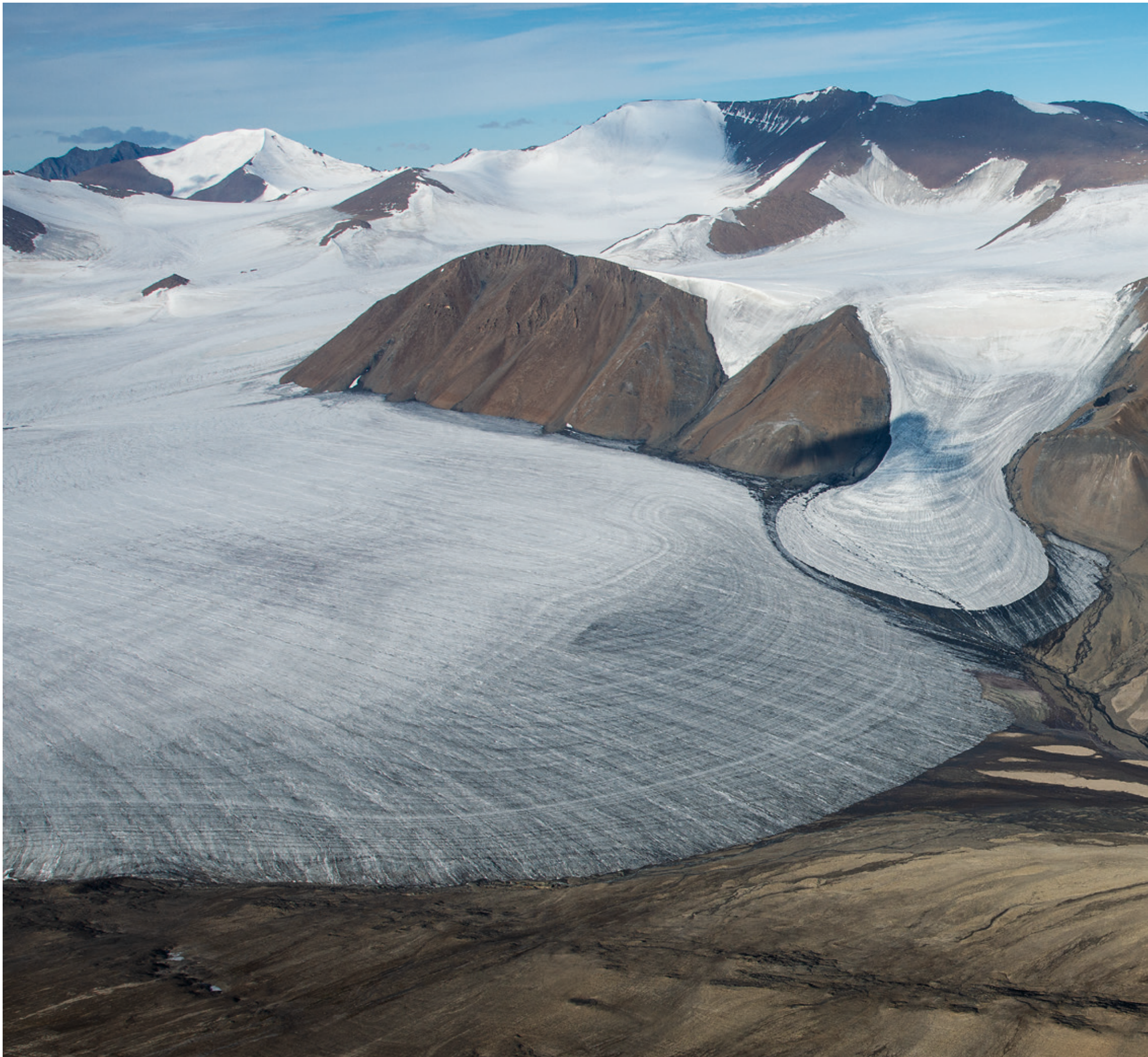

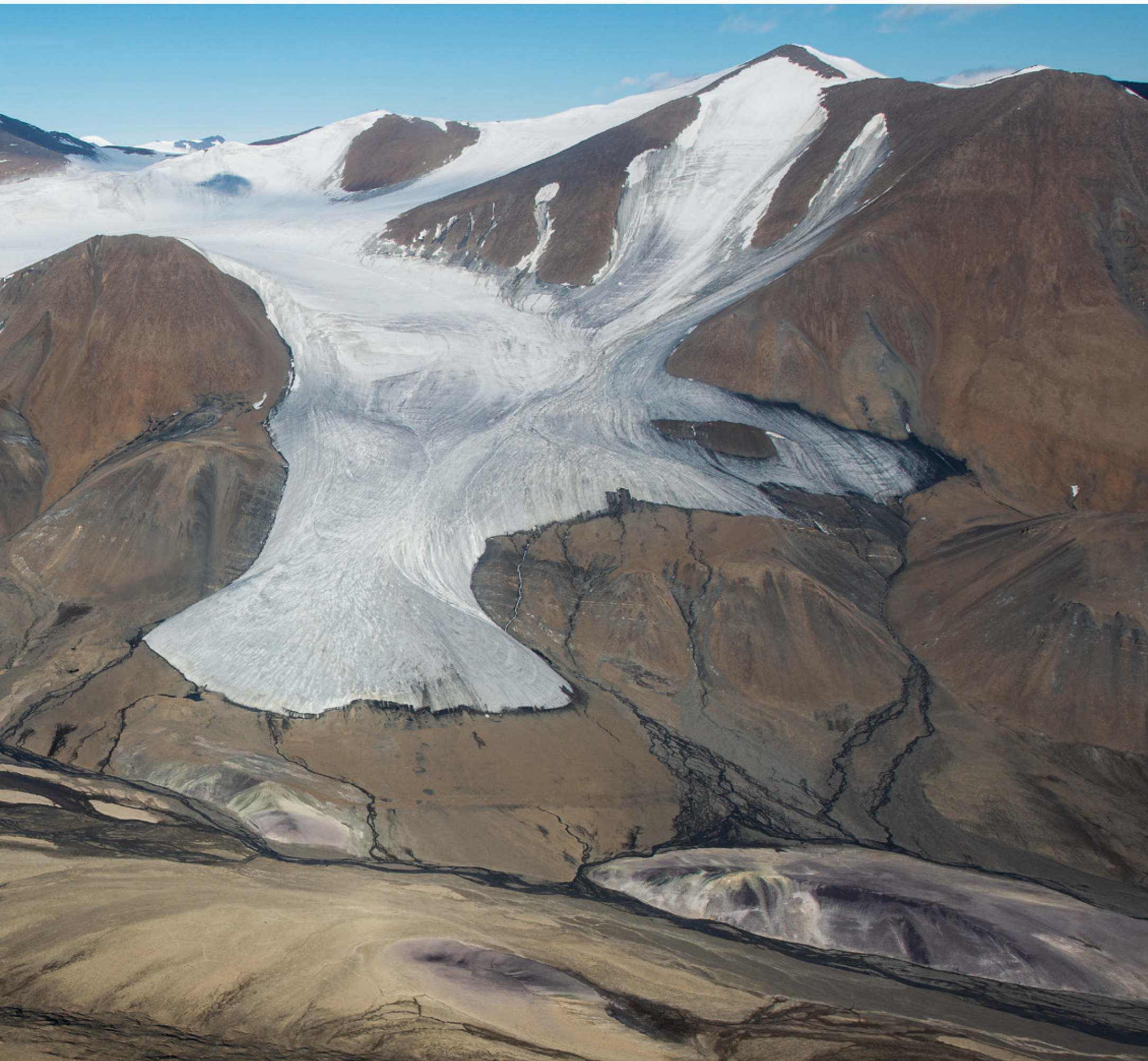
Juli | Brønlundhus

Assilisami qulaaniittumi takuneqarsinnaavoq, sivinganermi kvælstoffimik ilisarnaasikkamik ilasilluni misileraanissamut piareersarneq. Kvælstoffi issumut ilasissutaasoq ilisarnaasigaavoq isotopiisa oqimaannerit oqinnerillu allanngortinnerisigut. Assimi talerpillermi, ruujorit savimerngit nunamut qeriuannartoq tikillugu ikkussinnarlugit, kvælstoffi itissutsinut arlalinnut qanoq iliorluni inissinneqartartoq takuneqarsinnaavoq. Tamatigut siunertarinqartoq pingaerneq tassaavoq uumassutaasinnaasut sivinganikkut ammut ingerlanerisa malinnaaviginissaat, appasinnerusunilu naasoqarneranut sunniutaat paasissallugu. Kvælstoffi ilisarnaasigaq atorneqarami malinnaavigineqarsinnaajuarpoq, kvælstoffi kuummi arrotinneqarsimagaluarpat imaluunniit naasunit atorneqarluni naasup sananeqaataaniilersimagaluarpalluunniit.

Bo Elberling, The Ice-free Greenland, Gyldendal. www.icefreegreenland.com/

Nuna nutaaq, periarfissat nutaat

Issittumi sermeqarfippassuit aakkiartorneranni uumasunut, naasunut inunnullu periarfissat nutaat ammaanearput. Kalaallit Nunaanni immap sikuata aakkiartornera immikkut ittunik periarfissiivoq, nunanit allanit alapernaaneqarnerulernerup saniatigut aatsitassarsiorneq, uuliasiorneq, takornari-aqarneq uumiarsuillu aqutiginnaasaat nutaat isiginiarneqalerlutik. Issittumi immap sikuata annikilliarnera ilutigalugu, periarfissat nutaat malunnaatilimmik annertusipput. Siusinnerusukkut misilittagarineqalersimasut atorlugit nunap sermimit qalleqqaneqarunnaartup atorneqarsinnaanera ingerlaavartumillu ilisimasaqarnerulernissaq qulakkiigassaavoq. Issittumi pisuussutit iluaqutiginiarneqarneranni aporaassutaasinnaasut aporfiusinnaasullu amerlaqaat. Ullumikkut iluaquteqarniarneq pillugu oqartussaaffik annertunerpaamik tamaani najugaqartuniippoq, Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussaniilluni, tassa Naalakkersuisuni.

Juli | Tartupaluk

Tartupaluk qeqertaarannguuvuq 1 km²-isut angitigisoq Kalaallit Nunaata kitaata avanaata Canadallu akornanni Kennedy-kanalip qeqqaniittoq. Qeqertaq (Hans Ø) Hans Hendrik-mut kalaaliusumut 1871-imilu tulunnut ilisimatusartunut angalaqataasimasumut atsiussaavoq. Qeqertaq Danmarkip Canadallu akornanni aaqqiagiinngissutaasoq, naalagaaffiit Danmark Canadalu imminnut naligiissutut demokratiskiusutullu isigisut, Nato-mut ilaasortaasut, akerleriinnik avannaani pissaaneqarnikkut killeqarfilern-gusaannikkullu soqutigisaqarnerannut takussutissaavoq – minnerunngit-sumik Qalasersuarmut tunngatillugu. Eqqarsaqqajaanarpoq qeqerataaraq annerusumik pingaaruteqanngitsoq pillugu aaqqiagiinnginneq eqqumiil-luinnartuusoq, kisiannili assersuutaavoq naalakkersuinikkut soqutigisat Issittumi aporaatilersinnaanerannut. Piffissap aggersup takutikkumaar-paa Tartupaluk siunissami imaatigut angallannermi, takornariatitsinermi aatsitassarsiornermilu pingaaruteqalerumaarnersoq.

Aatsitassarsiorneq – misilittakkat assigiinngiaartut periarfissallu nutaat

Kalaallit Nunaanni aatsitassat uulialu pissutissalimmik annertuumillu soqutigineqarput. Pisuussutit annertupput, tikinneqarsinnaanerallu immap sikuata annikillineratigut malunnaatilimmik annertusil-luni. Tamakku saniatigut nunarsuarmit pisuussutinik tamakkuninnga pisariaqartitsinerat annertusi-artupiloorluni. Aamma siunissami inuunerissaarnissamut, atugarissaarnissamut Kalaallit Nunaatalu namminersulersinnaaneranut, siunissami paaasannaanermi isertitaasinaasut pingaaruteqarput. Aat-sitassanik paaaneq 2013-imili sivisuumik uninngasimavoq, periarfissalli nutaat takussaalluarput.

Siusinnerusukkut aatsitassarsiornerup kinguneranik annertuumik mingutitsisoqartarsimavoq. Kalaallit Nunaata kitaani Maamorilik (Inngili qernertoq), misissueqqaarnerit amigartut, nakkutilliineq malittarisassallu amigaatigineqarnerisa, nunami imaanilu uumasunut ajortumik kinguneqarsinnaanerannut assersuutissaavoq. Maamorilimmi zink aqerlussarlu 1973-imiit 1990-imut paaarneqarput. Qaarsup paaarneqartup zinkimik aqerlussamillu akui paaaffimmi immikkoortitigaapput, sinneruttullu (tailings) kangerlummumut eqqarneqarlutik. Nunarsuarmit imaanik mingutsitsinerit annersaasa ilaat pivoq, kangerlunni tamani uillut aqerlumik ima akoqartigilerlutik allaat nerissallugit peqqissutsimut ulorianarsillutik. Ullumikkut ukiut 30-it qaangiunneranni avatangiisini pissutsit qujanartumik pitsaanerujussuupput.

Mamoriliup eqqaani Affarlikassaa kangerlunnguuvuq naqqamigut portuserianermik killilik, aatsitassarsiornermi igitas-sat annertussaasa eqqarneqarfiat. Isumaqartoqarsimavoq eqqakkat naqqanut kiviimaartut, piffissallu ingerlanerani kinnernit qallerneqarumaartut. Pissutsit marluk mingutitsisoqalerneranut pissutaanerpaapput: sulfidit aqerlumik akullit naatsorsuutigineqarsimasut akimorlugit imaani arortinneqarsinnaapput aamma kangerlunnguup kangerluullu annerusup imaasa taarseraatigaatsiarnerisigut mingutitsineq imaanut siaruaassinnaasimavoq. Tamanna aatsitassarsiorneq aallartisimalaaginnartoq paasineqarpoq, taamaakkaluartorli paaaneq 1990 tikillugu ingerlanneqarluni. Assimi aasami Affarlikassaa aamma immap qaatungaartigut kinnerit ingerlaartut takuneqarsinnaapput.

Polaris aamma Nanisivik tassaapput Canadap avannaarpiaani aatsitassarsiorfiit Kalaallit Nunaanni Maamorilimmut assersuunneqarsinnaasut. Nanisivik paaaffinngortinneqarpoq Maamorilimmi paaaviup naatsorsuutigineqanngitsumik mingutsitsisusoq paasineqareersoq. Kalaallit Nunaanni misilittakkat aallaavigalugit Nanisivimmiit igitassat kangerlunnut iginneqarnissaat akuerineqanngilaq. Taarsiullugu tatsip ungasinngitsumiittup sinai sapsuoneqarput, imeq tatsimi qaffatsinniarlugu. Taamanikkulli taseq eqqaaviuvoq, taamaaliornikkut eqqakkat siunissami imermik pooqqajuarnissaat qulakkeerneqarluni. Aatsitassanik paaaneq unimmat eqqakkat 2 meterinik qallerneqarput, qeruaannartup angusinnaaniassammagit taamaalillunilu annersaat qeruaannartunngortillugit. Taamatut periuseqarneq "walk-away"-itut aaqqiinerit taaneqartarpoq, tassa aatsitassarsiorfiit maannamut avatangiisit illersorniarlugit massakkorpiaq aningaasaliisutut isigineqarsinnarlutik, tamatumali kingorna paaanerup unitsinneqareernerani naatsorsuutigineqanngitsumik mingutsitsinernut akisussaatinneqarsinnaanatik. Massakkut silap pissusaata allanngoriartornera qanorlu Canadap issittortaani piumaarneranik ilimagineqartut eqqarsaatigalugit, sulii ilisimaneqanngilaq aatsitassarsiornermit mingutsitsinerit ullumi qanoq sunniuteqarnersut siunissamilu qanoq allanngortoqassanersoq Silap allanngoriartorumaarneranik siulittuinerit eqqarsaatigalugit, eqqakkat massakkut qerisut sapsuallu qanoq patajaatsiginersut ernummataanerupput.

Canadap avannaani Nanisivimmi aatsitassarsiornermit eqqagassat tatsimut eqqarneqarput tamatumali kingorna nunamit paaaffinngortinneqarpoq qallerneqarlutik, taamaaliornikkut paaaffinngortinneqarpoq imermik akoqartuarnissaat, piffissallu ingerlanerani qeruaannartunngornissaat qulakkeerumallugu.

Quppernerup illuatungaani: Citronen Fjordimut qanittumi nunap qaavata qalipaatiqissup ataaniippoq zinkeqarfissuaq sulii paaaffinngitsoq nunarsuarmi anginerpaat ilaat. Aatsitassaqarfik silarsuarmi nunat allanngutsaaliukkat annersaanniippoq – Peary Landimi Kalaallit Nunaata avannaarpiaani. Immap sikua tamaani nungussappat, tamaani aatsitassarsiorneq imminut akilersinnaasoq aallartinneqarsinnaavoq. Assimi takuneqarsinnaasutut aatsitassaq ersippoq, tamannalu nunami, kuunni imaanilu zinkeqarluarneranik annertuumik sunnigaavoq. Nunap qaani sungaartut qaqortullu zinksulfatimit qaqutigoortumik zinkeqarluaraangat takussaasartumit pinngorput.

Takornariaqarneq

Issittup tamarmi takornariarfigineqarnera malunnaatilimmik annertusiartorpoq. Kalaallit Nunaat takornarianut neqeroorutissarpassuaqarpoq – minnerunngitsumik pinngortitami misigisassanik, inunik naapitsinissamik kulturiannillu misigisaqarnissamik. Attaveqatigiinnikkut periarfissat killeqarput nunap anginera eqqarsaatigigaanni, taamaammallu takornariaqarneq tamakkunatigut nunaqavissut misigisinnaasarpaat. Nunaqarfiit aalajangersimasut, isikkiviit aalajangersimasut angallassiivillu taaku atornerajupput – tamanna pitsaaquteqarlunilu ajoquteqarpoq.

Takornariat amerlasimangaangata tamanna pinngortitami takuneqarsinnaasarpog. Ilulissani (Kalaallit Nunaata kitaani) tamanna pissutigalugu pisuffissianik qisunnik sanaartortoqarsimavoq, taakkulu atuarlugit takornariapassuit nuna misikkarisseq aqqusaarlugu Kangianut sermimut iigartartumut ajasoornartumik isikkivilimmut Sermermiunullu ingerlanneqartarput – tamaanilu attat inuit kulturiannik qangarnitsamik takussutissartarlit allanngorsimannginnerpaat takussaallutik. Qeqertarsuup Tunua tamaani Kalaallit Nunaata ilaani allanut nallersuunneqarsinnaanngitsumik, umiarsuarnit takornariartaatinit hotelinilu unnuisartunit tikerarneqarnerpaajusoq, takornariaqarnikkullu ineriartorfiunerpaajusimasog. Tamaani suliffeqarfiit takornarialerisartut amerlanerpaajupput, siunissaallu neriarluarpoq mittarfissualiortoqarmat Ilulissanilu ilisimasanik siammarteriffimmik nutaavimmik peqalersimammat. Kangiata Illorsuata sanatinneqarnerani siunertarineqarpoq takornariaqarnikkut inerisaanissaq, sumiiffiillu oqaluttuassartaa sunniuteqarneralu immikkuullarissog – minnerunngitsumik nunarsuatsinni sermersuit iigartartut sukkanerpaamik sassariartortumut massakkullu silap pissusaata allanngoriartorneranik annertunerpaaffiitut, qaninnini pissutigalugu.

Issittumi takornariaqarneq sukkasuumik ineriartorpoq – tamatumunnga pissutaasut pingaarnersaraat silap pissusaata allanngoriartornera maani takussutissarpassuaqartoq. Takornariapassuit maanngartarput pinngortitaq kulturilu immikkuullarissut misigiumallugit, allallu “nungunninnerani takusariaqartoq” takusarlugu takuttartut; allat eqqumiitsuliornikkut suliaqarusullutik kiisalu aamma allat pinngortitami peqqarniitsumi timersornermik misileerusuttarlutik. Immaqa aamma takornariaaaseq alla takkutilerpoq. Takornariat pikkunartunik misigisaqaatigalutik allanngueqataarusuttut. Assersuutigalugu paasissutissanik ilisimatusarnermi iluaqutaasussanik, ilisimatusartumik ilaqarlutik katerseqataallutik. Tamaani najugallit takornarialluunniit peqataanersut apeqqutaanani (citizen science project)-itut taaneqartartup isumaa tassaavoq; akuuneq, ikiuunneq, ilisimasaqarnerulerneq siunissarlu pillugu isummersoqataaneq, Sunaluunniit pissutigalugu Kalaallit Nunaannut angaliansimaguit, qularnanngilaq misigisatit immikkuullarissut inuunivit sinnerani pigilissagitit!

Atuakkiortoq pillugu:

BO ELBERLING ujarassiuujuvoq, ilisimatuutullu Institut for Geoviden- skab og Naturforvaltningimi Københavnit Universititianiittumi ator- feqarpoq. Ilisimatusarnermini issup naasullu imminnut sunneqatigiit- tarnerat, naasorsiuut naturgeografillu qangaaniit ilisimatusariaasaasa killiganni, immikkut sammisarivaa. 2011-imiit tunngaviusumik ilisima- tusarfimmi, Center for Permafrost-imi (CENPERM) aqutsisuuvoq, ta- anna Danmarks Grundforskningsfond-imit aningaasersugaavoq. Atuakkap matuma CENPERM-imi ilisimatusaatit aallaavigai. Tamakku saniatigut Angakkusarfiup Qeqertarsuarmiittup siunnersuisoqatigiivi- ni siulittaasuvoq, tassanilu aqutsisuulluni.

Kalaallit Nunaat sermimit qalligaanngitsoq – minnerpaamiit nuna tamakkerlugu, ilusaata aappaat aaqqissuuteqqitaq

© 2021 Bo Elberling aamma Gyldendal A/S, København

Oqaasertai: Bo Elberling

Assilisat: allamik allassimasoqartinnagu, Bo Elberling

Ilusilersuisoq: Carsten Egevang

Aaqqissusiosq: Axel Kielland

Prepress: Narayana Press, Gylling

ISBN: 978.87-02-28802-5

Ilusaata aappaat, saqqummersitaq siulleq

Atuakkamit uannga assililineq taamaallaat Copy-Dan-imit isumaqatigiissuteqarsima- sunut isumaqatigiissumilu killiliussat naapertorlugit naapertorlugit akuerisaavoq.

Gyldendal A/S

Klareboderne 3

1001 København K

www.gyldendal.dk

Saqqaa: Kalaalit Nunaata avannaani aasap naajartornerani. Augustio qaammataani suna tamarmi eqqissisutut ittarpoq. Timmissat inuillu amerlanersaat kujammukarnissamik eqqarsalersarput.

Kapitalit saqqaat:

Kapitali 1 qupperneq 20: Qeqertarsuarmi seqineq nuilersoq. Assit taamaattut nuaqarneranik naatsorsuinermi nuissallu qanoq ittuunerannik qanorlu qutsitsiginerannik uuttuinermi atorpeqarsinnaapput.

Kapitali 2 qupperneq 44: Qeruaannartup sermitallip kippakua tukimut 1 mm-iusoq. Asseq scanning-elektronmikroskop atorlugu assilisaavoq -15 oC-mik issitsigisumi. Sermeq sioqqani assigiinngisitaartumik agguarsimavoq.

Kapitali 3 qupperneq 72: Attat aseruukkiartornerisa nassatarissavaat sakkut ujaqqamik sanaat sissami ujaqqat akornanniilererat (Qajaa, Kalaallit Nunaata kitaani). Ilutsip illugeeqqissaangitsup takutippaa, sakkoq Dorset-init savittut qisummik ipulittut atorpeqarsimasoq, ukiut 2000-it sinnerlugit matuma siorna.

Kapitali 4 qupperneq 98: Laser-ip qinngorneranik qorsummik kinnerit tiggusimasut (flokulerede) takutippai, Qeqertarsuarmi. (Thor N. Markussen).

Kapitali 5 qupperneq 126: Orpikkap ukiut 80-it sinnerlugit pisoqaassusillip kippaa, taanna Brønlundhus-ip (Peary Land, Kalaallit Nunaata avanna) augustimi 2014-imi assilisaavoq. Ukiumoortumik naanersimasaasa issussutaasa takutippaat ukiumi tassami naasup naasimanera (Agata Buchwal).

Kapitali 6 qupperneq 162: Ullaakkut kanerera sungorsiniittoq (Hieracium sp) Igalikumi (Kalaallit Nunaata kujataani) augustimi 2014 (Sophie Elise Elberling).

Kapitali 7 qupperneq 184: Nunami sorlaap nutaap kippaa 3 mm-sut tukimut silitsigisoq. Sorlaap annersaa sulluuvoq, nunamiillu silaannarmut metanimik angallassisarluni (Clara Prats).

Kapitali 8 qupperneq 208: Peary Land-imi Brønlundhus-ip eqqaani panernerup isserujussuarneratalu nunap qaava immikkuullarilluinnartumik isikkoqartippaa. Pisulluni seqquluppalluk tuarsaasarpoq, nunap qaava cigaatut isikkoqalerluni qipisarmat.